

Underdånig skrifvelsen i restaureringsfrågan, afgifven den 21 mars 1902 af ...

Kungl. Akademien för de fria
konsterna

61 A xa Br.

KIRKLAND MEMORIAL OF THE KANSAS

EX. A

Dr. H.
Akad.
(over)

1902

Sk. A.

Sk. k.
Akad.
(Br.)

UNDERDÄNIG SKRIFVELSE

I

RESTAURERINGSFRÅGAN,

AFGIFVEN

DEN 21 MARS 1902

AF

KONGL. AKADEMIEN FÖR DE FRIA KONSTERNA.

CENTRALTRYCKERIET, STOCKHOLM, 1902.

1881

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PHYSICS DEPARTMENT

REPORT

ON THE

PROGRESS OF

Till KONUNGEN.

Hos Kongl. Akademien för de fria konsterna har dess ledamot arkitekten m. m. Ferdinand Boberg i en skrifvelse anhållit, att Akademien måtte i egenskap af värdarinna af vårt lands konstintressen och i samband därmed stående frågor ingå till Eders Kongl. Maj:t med en underdånig anhållan, »att Eders Kongl. Maj:t täcktes taga i öfvervägande, huruvida icke skäl

förefunnes att i högst väsentlig grad skärpa nu gällande bestämmelser och förordningar rörande restaurering och underhåll af gamla byggnadsverk af någon betydelse i landet, i syfte att deras ursprungliga, ofta från flere perioder stammande karaktär måtte så vidt möjligt och i alla händelser på ett långt mera genomgående sätt än hittills skett bibehållas», hvarjämte i sammanhang därmed skulle tillses, att sådana nämnda byggnader tillhörande äldre detaljer, anordningar, byggnadspartier o. d., hvilka genom senare tillsatser och andra förändringar blifvit under tidernas lopp dolda, måtte framdragas i sitt ursprungliga, låt vara ofullständiga skick, med ett ord att dessa gamla minnesmärken, som förfäderna lämnat oss i arf, må, så vidt möjligt är, få tala sitt eget språk, utan att förvanskas af pietetslösa restaureringar.

Då erfarenheten särskildt från de senast gångna årtiondena visar, att fara är å färde och att de gamla byggnadsverken trots gällande författningar stå tämligen försvarslösa gentemot den sig alltmera kringgripande restaureringsmanien, har Akademien ansett den gjorda framställningen vara ett ord i sinom tid — hvilket för öfrigt framgår däraf, att under denna frågas behandling adresser med ett flertal namnunderskrifter tillstålts Akademien i samma syfte från konstnärliga och vetenskapliga kretsar — hvarför hon velat begagna det gifna tillfället att för Eders Kongl. Maj:t i underdånighet såväl framlägga sina betänkligheter mot ett ostördt fortgående på den inslagna vägen, som ock framhålla några synpunkter i fråga om afhjälpan af de rådande missförhållandena. Vål vet Akademien, att andra statens myndigheter måhända kunna med större skäl än Kongl. Akademien för de fria konsterna räkna på nådig uppmärksamhet vid framläggande af förslag till förändrade bestämmelser i förevarande syfte. Akademien håller dock före, att, när det gäller att afhjälpa ett missförhållande, som nära berör de intressen, Akademien har till uppgift att bevaka, det är hennes plikt att yttra sig, hvarför hon vågar hoppas, att hennes egenskap af forum må vinna nådigt erkännande.

Den svenska lagstiftningen i hithörande frågor återfinnes hufvudsakligen i Kongl. Maj:ts nådiga förordning, angående forntida minnesmärkens fredande och bevarande, af den 29 november 1867, i Kongl. Maj:ts förnyade nådiga instruktion för Dess Öfverintendentensämbete af den 14 november 1879, i Kongl. Maj:ts nådiga kungörelse, angående de för kyrkobyggnadsföretag erforderliga handlingar m. m., af den 12 juni 1885, i Kongl. Maj:ts förnyade nådiga stadgar för Dess Vitterhets-, Historie- och Antikvitetsakademi, af den 17 oktober 1890, i Kongl. Maj:ts nådiga instruktion för riksantikvarien och Kongl. Vitterhets-, Historie- och Antikvitetsakademiens tjänstemän af den 17 oktober 1890, samt i vissa paragrafer i kyrkolagen.

I den förstnämnda af dessa handlingar heter det (§ 1), att alla fasta fornlämningar, bevarande minnet af fäderneslandets inbyggare i forntiden, äro ställda under lagens hägn och få således icke af jordens ägare eller innehafvare eller annan person förändras, rubbas eller förstöras, annat än under vissa villkor. Öfver ansökningar i dessa hänseenden äger Kongl. Vitterhets-, Historie- och Antikvitetsakademien i allmänhet att afgöra. Sådana fasta fornlämningar äro bland annat (§ 2) lämningar af fordom öfvergifna kyrkor, — — — — och af andra märkliga offentliga byggnader. Vidare heter det (§ 9), att äldre kyrkor, utmärkta genom ovanligt byggnadssätt eller åldriga arkitektoniska prydnader, eller vid hvilka något historiskt minne är fäst eller som äro försedda med målningar och inskrifter å hvalf, tak och väggar må ej nedbrytas, förändras eller till annat ändamål användas, ej heller målningar och inskrifter genom rappning eller ny målning utplånas, innan anmälan i vederbörlig ordning blifvit hos Eders Kongl. Maj:t gjord, på det Eders Kongl. Maj:t, efter vederbörandes hörande, må efter omständigheterna kunna afgöra hvad som bör bibehållas eller genom afteckning och beskrifning åt eftervärlden bevaras, innan nedbrytning eller ändring företages. Samma lag gäller äfven öfriga, kyrka tillhöriga byggnader o. d.; hvarjämte stadgas (§ 10), att i kyrka, grafkor eller eljes i kyrkas hus och förvaringsrum befintligt rörligt gods, som tjänar att bevara minnet

af forntidens bruk och konstfärdighet och icke tillhör enskild person eller släkt, däribland minnesvårdar, grafstenar, epitafier, icke få till enskilda personer, inhemska eller utländska samlingar aflåtas utan att först hafva varit Kongl. Maj:t och Kronan hembjudna.

I ofvannämnda förnyade nådiga instruktion för Kongl. Öfverintendentsämbetet heter det bland annat (§ 1 mom. 4), att Ämbetet åligger att granska och när så erfordras omarbete ritnings- och kostnadsförslag till byggnader, som för offentliga auktoriteters och menigheters räkning uppföras — — — äfvensom till på- och tillbyggnader och betydliga reparationer, hvarigenom dylika byggnaders indelning, inredning eller yttre form förändras, samt (mom. 6) att utöfva tillsyn öfver kronans i civilt ändamål anslagna hus och byggnader, hvilka icke äro ställda under annat ämbetsverks förvaltning, samt handlägga administrativa frågor angående dessa byggnaders vård och underhåll, att (mom. 7) till Kongl. Maj:t årligen inkomma med generalförslag öfver användande af vederbörligt statsanslag för byggnader och reparationer, samt (mom. 8) att gå i författning om verkställighet ej mindre af de på grund af dessa generalförslag nådigst befallna byggnads- och underhållsarbeten med flere åtgärder, än äfven i öfrigt af sådana byggnadsarbeten, hvilkas utförande Kongl. Maj:t kan pröfva skäligt att åt Öfverintendentsämbetet i nåder uppdraga.

För åstadkommande af kontroll från det allmänna sida däröfver, att byggnaden fullbordas i enlighet med fastställda ritningar äger Öfverintendentsämbetet (§ 16) att, när sådant af Ämbetet pröfvas nödigt, uppdraga åt någon af sina tjänstemän att företaga inspektionsresor till besiktigande af dylika byggnadsarbeten. Skulle (§ 17) på grund däraf eller annars till Ämbetets kunskap komma, att afvikelser skett från de fastställda byggnadsritningarna eller att man gått till väga på vårdslöst eller felaktigt sätt, äger Ämbetet att genast fästa Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes uppmärksamhet å förhållandet eller, där omständigheterna sådant föranleda, anmäla saken hos Justitiekanslersämbetet till anställande af laga åtal mot den eller dem som vederbör.

I Kongl. Maj:ts nådiga kungörelse angående de för

kyrkobyggnadsföretag erforderliga handlingar m. m. af den 12 juni 1885 stadgas, att, då församling önskar bygga ny kyrka eller tillbygga eller förändra gammal sådan, skall församlingen till Kongl. Maj:ts Befallningshafvande insända, jämte till Kongl. Maj:t ställd underdånig ansökning om fastställelse, de för byggnadsföretaget uppgjorda ritningar, däribland, då fråga är om tillbyggnad till eller förändring af gammal kyrka, äfven plan-, fasad- och genomskärningsritningar af denna, samt såväl kostnadsförslag och beskrifning, omfattande äfven byggnadsplatsen, som ock vissa öfriga uppgifter angående den gamla kyrkan (föreskrifna i nådiga förordningen af den 29 november 1867 och kungörelsen af den 27 januari 1882).

I Kongl. Maj:ts nu gällande förnyade nådiga stadgar för Dess Vitterhets-, Historie- och Antikvitetsakademi heter det (§ 1), att Akademien har till bestämmelse — bland annat — att hafva högsta tillsyn öfver landets fornlämningar, och i den nådiga instruktionen för riksantikvarien af den 17 oktober 1890 (§ 3), att riksantikvarien utöfvar tillsyn och vård öfver landets fornlämningar, i hvilket afseende honom åligger att företaga besiktningar och verkställa undersökningar af fornlämningar, att, då hos Akademien ansökning göres om tillstånd att undersöka, rubba eller borttaga fast fornlämning, utlåtande i ämnet afgifva, samt att, då han finner gällande föreskrifter angående forntida minnesmärkens fredande och bevarande vara öfverträdta, sådant till åtal hos vederbörande anmäla. Vidare äger riksantikvarien å Akademiens vägnar (§ 5), att efter tillsägelse hos kyrkoherde och vederbörande kyrkoföreståndare anställa inventering i landets kyrkor för att förvissa sig om den vård, som ägnas de kyrkliga fornlämningarna.

Af här ofvan anförda författningar framgår hvad som i hufvudsak nu finnes stadgadt rörande bevarandet af våra minnesmärken. Trots dessa stadganden hafva, såsom erfarenheten från de senaste årtiondena gifvit vid handen, de gamla minnesmärkena icke varit tillräckligt skyddade för följderna af en öfverdrifven och ofta pietetslös restaurering.

Huru har då denna pietetslösa och öfver nästan hela Europa utbredda restaureringslust uppkommit? Innerst har den utan tvifvel sin grund just i pietet, i vördnad för det äldsta, det ursprungliga i de gamla byggnadsverken. Man har nämligen ansett senare tidens tillsatser i en gammal byggnad i de flesta fall vara ett förgripande på densammas helgd, en vandalism, ett misstag, som tillkommit af okunnighet och bristande pietet och som man ansåg sig skyldig att snarast möjligt godtgöra. Då det gällde att göra nya, mer eller mindre nödvändiga tillsatser, ryggade man tillbaka för att i dessa inlägga något individuellt för att ej göra sig skyldig till samma brist på pietet som förgångna tider. Så började man plocka bort från den gamla byggnaden först alla tillsatser från midten af förra århundradet, — de ansågos i allmänhet sakna konstvärde eller dolde de äldre delar, som syntes värdefullare och intressantare. Så kom turen till de närmast äldre tillsatserna, — och så fingo empiren och framför allt rokokon gifva vika, till dess så småningom allt borttogs, som ansågs främmande för byggnaden, sådan den från början framstått. I detta utplundrade skick kunde byggnaden naturligtvis icke lämnas. Nu vidtog restaureringen, hvarefter upphjälpanDET af ett parti snart gaf anledning till att taga itu med ett annat. Därmed var man helt framme vid målet, den stilrena rekonstruktionen. Att denna stilrenhet måste vara af minst sagdt underordnad betydelse, då det gäller ett från äldre tider stammande och genom århundraden af förfädren användt byggnadsverk, i hvilket tvärtom de under olika tider och af olika skäl gjorda tillsatserna i många fall just utgöra charmen och hvilka dessutom alltid hafva sitt gifna intresse och berättigande ur kulturhistorisk synpunkt, torde numera få betraktas såsom själfklart.

De fyra à fem senaste årtiondenas pietet för landets minnesmärken syntes alltså omfatta endast de äldsta delarne hos dessa, under det att den, då det gällde senaste århundradens tillsatser, förkväfts och öfvergått till fullständig vandalism. Afsikten, viljan var nog från början — och med hänsyn till den tidens uppfattning — god, ehuru de uttryck, den under senaste årtionden tagit sig, måste anses vara i många fall synnerligen förkastliga.

Men icke heller yttringarne af pietet för de äldsta delarne af ett byggnadsverk voro, enligt Akademiens förmenande, helt lyckliga, då det gällde restaureringar. I stället för att hafva till ögonmärke att utföra restaureringen på ett sätt, som bevarade monumentets äkthetsprägel, restaurerade man för restaureringens egen skull och gick i allmänhet därvid så till väga, att man med anslutning till något eller några förnämligare byggnadsverk från samma tid i större eller mindre grad omskapade byggnaden, som i sitt nyrestaurerade skick miste sin historiska prägel och ensamt blef en för öfrigt högst ointressant illustration till den restaurerandes uppfattning och tillämpning af en viss konsthistorisk stilart. I korthet sagdt, byggnaden blef en modern efterbildning i sin helhet eller i sina detaljer. Dess egenskap af historiskt originalverk har därmed ohjälpligen försvunnit.

På den vägen är det, som förstörelsen hotar de gamla byggnadsverk, som ännu skonats af restaureringsmanien. Här gäller det att gripa in, medan tid ännu är, att söka bibringa det allmänna medvetandet en annan uppfattning än den för närvarande gängse af vårt ansvar och våra skyldigheter i detta hänseende. Huru sådana frågor icke sällan behandlas af vederbörande i de olika landsdelarne framgår bland annat af Öfverintendentsämbetets, på Eders Kongl. Maj:ts nådiga pröfning ännu beroende, underdåniga framställning af den 8 maj 1894, ur hvilken Akademien tillåter sig att här framdraga några belysande exempel:

Enligt gällande föreskrifter har församling, som önskar i större eller mindre omfattning restaurera eller förändra sin kyrka, att för nådig pröfning och stadfästelse till Eders Kongl. Maj:t öfverlämna för ändamålet uppgjort ritningsförslag. Sedan Eders Kongl. Maj:t här efter genom nådig remiss infordrat Öfverintendentsämbetets yttrande öfver detsamma, torde, säger Ämbetet, oftast vara händelsen, att Ämbetet af anförda skäl antingen låter upprätta nya ritningar eller ock underkastar de underställda ritningarna en efter omständigheterna väsentligare eller ringare omarbetning, hvarpå Eders Kongl. Maj:t nära nog utan undantag plägar i nåder tackas gilla det ifrågavarande ritningsförslaget, sådant detsamma

blifvit af Ämbetet nyritadt eller i vissa delar förändradt. Nu inträffar emellertid icke så sällan, att vederbörande församling, utan afvaktan på Eders Kongl. Maj:ts nådiga beslut i ärendet, redan påbörjar det tillärnade restaureringsarbetet efter de af församlingen uppgjorda ritningarna eller åtminstone för arbetets utförande efter samma ritningar vidtager förberedande åtgärder till den utsträckning, att någon förändring i arbetsplanen icke utan afsevärda kostnader eller andra svårigheter sedermera låter sig genomföra. En följd häraf blir den, att, då i sinom tid de af Öfverintendentsämbetet omarbetade och af Eders Kongl. Maj:t nådigst stadfästade ritningarna blifvit församlingen tillställda till underdånig efterrättelse vid arbetets verkställande, församlingen nödgas att, under åberopande af nyss angifna förhållanden, hos Eders Kongl. Maj:t i underdånighet anhålla att få till större eller mindre del följa det ursprungliga ritningsförslaget, därvid ett afslag oftast befinnes för församlingen medföra olägenheter af den betydande art, att Eders Kongl. Maj:t finner sig böra, på sätt som skett, om än med uttalande af Sitt misshag öfver hvad sålunda blifvit åtgjordt, likväl låta därvid bero. —

Huru de gamla byggnadsverken skola lida af ett sådant sakernas tillstånd särdeles i en tid, då känslan af pietet gentemot det gamla undertryckes af den härskande restaureringslusten är i ögonen fallande; och förhållandena blifva så mycket beklagligare, som det ofta händer, att vederbörande anlitar oförfarna personer ej mindre för upprättande af de för stadfästelse afsedda hufvudritningarna än äfven för verkställandet af själfva arbetet.

Af hvad Akademien härmed tillåtit sig anföra framgår otvetydigt, att nu gällande lagstiftning visserligen söker skydda de gamla byggnadsverken från vanvård och förstörelse, men att densamma långt ifrån visat sig vara tillräckligt effektiv. En hvar, som haft sin uppmärksamhet riktad på denna angelägenhet, måste med smärta vidgå, att månget byggnadsverk, som tiden jämförelsevis skonat under århundraden, i mångt och mycket blifvit ohjälpligt förstördt just på grund af ett missriktadt restaureringsnit. Det är därför mot detta, som man i främsta rummet, och

strängare än hittills skett, har att vända sig. Detta har insetts flerstädes i det öfriga Europa, där förhållandena varit och äro likartade och hvarifrån för öfrigt restaureringslusten kommit öfver till oss. För fornminnen intresserade krafter hafva där sammanslutit sig, hållit möten och kongresser, diskuterat och framlagt förslag till förbättrade bestämmelser, hvilka förslag omhändertagits af de lagstiftande myndigheterna. Ur det rika material, som nu föreligger och som Akademien tagit kännedom om vid behandlingen af denna viktiga fråga, tillåter sig Akademien att här göra några utdrag, dels för att klargöra, hvilka synpunkter gjort sig i utlandet gällande vid behandlingen af hithörande frågor, dels för att med ledning däraf antyda, i hvilken riktning åtgärder böra enligt Akademiens mening hos oss vidtagas i detta hänseende.

De länder, i hvilka lagstiftningen företrädesvis haft sin uppmärksamhet fäst på bevarandet af äldre byggnadsverk, äro konungariket Preussen, Frankrike, Italien och England.

I *Preussen* inrättades redan år 1843 ett särskildt ämbete, hvars innehafvare, som erhöll titeln stats- eller generalkonservator och ställdes direkt under kultusministeriet, fick till uppgift att öfvervaka, att en fastare grund lades för vården och bevarandet af staten tillhöriga fornminnen, att sprida kännedom om värdet af dessa minnesmärken och att med afseende på deras konservering och restaurering vidtaga sådana åtgärder, att de därvid följda principerna blefve mera bestämda och sins emellan mera öfverensstämmande än hittills skett. För detta ändamål har generalkonservatorn enligt sin instruktion af den 24 jan. 1844 att, närhelst han anser saken det fordra, inskrida, fästa de lokala myndigheternas uppmärksamhet på hvad som är att göra, att, när fara är å färde, inställa ett arbete, till dess kultusministerns utlåtande därofver afgifvits. Han äger vidare att sätta sig i förbindelse med de för de gamla minnesmärkenas skyddande stiftade provins- och lokalföreningarna för att genom det frivilliga understöd, som från dem är att vänta, befrämja de ivressen, han har till uppgift att bevaka.

Generalkonservatorn skall förvärfva sig en så vidsträckt kunskap som möjligt om alla i hela konungariket befintliga märkligare minnesmärken, hvilka stå under uppsikt af myndigheter, församlingar eller korporationer. För det ändamålet skola inventarier uppgöras efter af honom uppställda formulär, hvilket arbete i främsta rummet tillkommer de lokala myndigheterna, hvarvid man räknar på tillmötesgående af vederbörande prästerskap och lärare, liksom af de nämnda föreningarna. Vidare är han förpliktad att hafva sin uppmärksamhet särskildt fäst på sådana minnesmärken, hvilka äro i behof af att iståndsättas.

I sådant fall har han, därest ett inskridande från myndigheternas sida är nödvändigt, att ofördröjligen gifva rapport därom till kultusministeriet.

Generalkonservatorn äger också att uppgöra en plan för de restaureringsarbeten, som äro att utföra.

Jämte ofvanstående är att märka, att inom de olika provinserna i konungariket Preussen särskilda stadganden rörande restaurering och vård af äldre byggnadsverk tillkommit, hvilka, ehuru i åtskilliga detaljer olika för hvarje provins, dock öfverensstämma i allt väsentligt. För att här gifva en föreställning om, huru förhållandena i detta hänseende äro ordnade, tillåter sig Akademien göra några utdrag ur i provinsen Schlesien gällande stadganden rörande äldre byggnadsverks bevarande och iståndsättande i provinsen, hvilka stadganden med generalkonservatorns begifvande nyligen offentliggjorts af konservatorn för nämnda provins, där den viktiga frågan om bestämmelser rörande äldre byggnadsverks bevarande lösts på ett synnerligen praktiskt och pietetsfullt sätt. Där liksom i andra af konungarikets provinser finnes en särskild provinsialkommission för undersökning och bevarande af gamla minnesmärken. Denna kommission består, utom af ordföranden i provinsialutskottet och »Landeshauptmannen» i provinsen, af 10 af provinsialutskottet för 6 år valda medlemmar. Provinsialkonservatorn har säte där, men stämma endast för så vidt han är ledamot, hvilket nästan alltid är fallet. Genom den af densamma tillsatta och af staten erkände provinsialkonservatorn har kommissionen närmaste upp-

sikten öfver de i den officiella förteckningen öfver provinsens gamla minnesmärken intagna byggnadsverken, de inberäknade, hvilka äro i privat ägo. Väsentliga förändringar å dessa sålunda inregistrerade byggnadsverk kunna, för så vidt de tillhöra staten eller offentliga korporationer, ej vidtagas utan hans samtycke; hans förord fordras också för desammas afyttrande. En hvar har att utan afgift rådfråga honom; icke ens hans resekostnader behöfver den private ägaren ersätta. Provinsialkonservatorn väljes för en tid af 5 år. Han är kommissionens sakkunniga biträde och därjämte generalkonservatorns i Berlin officielle rådgifvare (staatlicher Berather). I rese- och öfriga kostnader uppbär han årligen 2,400 riksmark, som till hälften utgå af statens och till hälften af provinsens medel.

Innan restaurering af hvad slag den vara må företages å ett gammalt minnesmärke, måste detsamma noggrant undersökas såväl ur teknisk som konstnärlig synpunkt. Öfver sådan undersökning upprättas en beskrifning, åtföljd af vederbörliga afbildningar af byggnadsverket i fråga, så noggrann, att eftervärlden därpå må kunna erhålla klarhet rörande detsamma.

Endast fackmän få åtaga sig att uppgöra plan till och leda restaureringsarbeten. Med fackman i detta fall förstås icke hvarje i och för sig duglig eller akademiskt bildad arkitekt, bildhuggare eller målare, utan blott sådana, som visat sig hafva blick för dylikt arbete och mognad erfarenhet ur såväl konstnärlig som teknisk synpunkt. Provinskonservatorn skall om möjligt gifva anvisning på härför lämplig person.

Hvarje förändring å sådana äldre byggnadsverk, hvilka kvarstå endast som monumentala urkunder från forntiden, skall, heter det, vidtagas uteslutande i afsikt att bevara dem. Nybildningar måste så vidt möjligt alldeles undvikas. Visa de sig i ett eller annat afseende nödvändiga, bör hvarje särskildt fall tagas i öfvervägande. I dessa och liknande fall skall provinsialkonservatorns yttrande afgifvas, innan ärendet inlämnas till regeringen, som däröfver beslutar.

I sammanhang med hvad här anförts må erinras om den preussiska kultusministerns skrifvelse af den 11

december 1890 rörande bevarandet af särskildt kyrkliga byggnadsverk och fornminnen, hvari det heter: Ett fel som ofta begås vid restaureringar är, att man i ändamål att vinna ett s. k. enhetligt och stilenligt återställande af en kyrka borttager enskilda föremål, såsom altaren, predikstol, epitafier o. d., samt tillbyggnader af olika slag och ersätter dem med andra, som mera stämma öfverens med den stil, hvaruti kyrkan ursprungligen är byggd. Alla auktoriteter i fråga om äldre minnesmärkens bevarande icke blott i Tyskland utan äfven i utlandet äro i fullkomlig öfverensstämmelse därtinnan, att ett dylikt förfarande är förkastligt och stridande mot restaureringens idé.

Den *franska* lagstiftningen i hithörande frågor återfinnes i lagen af den 30 mars 1887 och i reglementet af den 3 januari 1889 angående bevarandet af minnesmärken och konstföremål, som hafva ett historiskt eller konstnärligt intresse. I den förstnämnda stadgas, att sådant minnesmärke skall i sin helhet eller till en del inregistreras genom ministern för den offentliga undervisningen och de sköna konsterna. Tillhör det staten, skall inregistreringen ske i samråd med den minister, under hvars förvaltning det hör; tillhör det ett departement, en kommun eller en offentlig institution inregistreras det, om vederbörande ägare och minister därom äro ense; i annat fall på sätt öfriga beslut i administrativ väg kungöras.

Inregistrerad byggnad får ej rifvas, icke ens delvis, ej heller blifva föremål för restaurering, reparation eller hvilken annan förändring som helst utan ministrernas för de sköna konsterna samtycke. För expropriation af sådan byggnad fordras likaledes hans yttrande. Servituts- o. d. aftal äro ej tillämpliga på inregistrerad minnesmärke. Öfvergår inregistrerad föremål till annan ägare, upphör icke dess egenskap af att vara inregistrerad.

Genom ministern för de sköna konsterna inregistreras äfven sådana lösören tillhörande staten, departement, kommun eller offentlig inrättning, hvilkas bevarande ur historisk eller konstsynpunkt är af nationelt intresse. Däröfver kan besvär inom sex månader efter delfäendet

ingifvas af vederbörande departement, kommun eller inrättning. Besvärsmål handläggas i likhet med öfriga ärenden i administrativ väg.

Ett exemplar af listan å inregistrerade föremål skall förvaras i ministeriet för de sköna konsterna och ett i prefekturen för hvarje departement, och är allmänheten oförhindrad att taga del af densamma.

Inregistrerad föremål som tillhör staten får ej afyttras; tillhör det ett departement, en kommun eller offentlig inrättning kan det hvarken restaureras, repareras eller afyttras genom försäljning, gåfva eller byte utan efter ministrernas för de sköna konsterna tillstånd.

Det nämnda reglementet af den 3 januari 1889 är på föranstaltande af ministern för de sköna konsterna formuleradt af kommissionen för de historiska monumentens bevarande, i och för denna lags tillämpning i olika detaljer. Däruti heter det bland annat, att inregistrering af ett byggnadsverk som tillhör privat person endast kan ske på af ägaren hos ministern för de sköna konsterna gjord framställning och efter dennes skriftliga samtycke. Hvarje sådan framställning af privat ägare skall vara åtföljd af bland annat noggranna ritningar öfver byggnadsverket i fråga, såväl i dess helhet som till märkligare detaljer, samt så vidt möjligt af fotografiska afbildningar.

Kommissionen för de historiska monumentens bevarande, hvilken sorterar under ministeriet för den offentliga undervisningen och de sköna konsterna, har till uppgift att uppgöra listan på de äldre byggnadsverk och föremål som skola inregistreras, att föreslå hvilka skola restaureras, att granska inkomna förslag till restaurering och att för ministern framlägga förslag till fördelning af anslagen till de inregistrerade minnesmärkenas bevarande o. s. v.

Kommissionen består af nämnde minister såsom ordförande, samt, såsom själfskrifne ledamöter, direktören för de sköna konsterna, tillika förste vice ordförande, direktören för de civila byggnaderna och palatsen, »le directeur des cultes», direktören för nationalmuseerna, Seineprefekten, polisprefekten, generalinspektören för de historiska minnesmärkena, kontrollören öfver arbetena

vid de historiska byggnaderna, direktören för musée des Thermes et de Cluny samt konservatorn vid musée de sculpture comparée; härtill ett antal ledamöter valda af ministern för de sköna konsterna.

I *Italien* föreligger sedan någon tid ett reglemente af officiel natur rörande hvad provinsmyndigheterna hafva att iakttaga med afseende å de arkitektoniska minnesmärkenas öfvervakande. Artikel 1 däri ålägger dessa myndigheter såsom en skyldighet att noga aktgifva på det tillstånd, hvori respektive provins minnesmärken befinna sig såväl ur teknisk som konstnärlig synpunkt, att undersöka och till vederbörande departement inkomma med förslag till de åtgärder, som befinnas nödvändiga för desamma vidmakthållande, hvilka åtgärder provinsmyndigheterna endast i kritiska fall äga direkt vidtaga, hvarom departementet omedelbart bör underrättas, att för hvarje minnesmärkes skydd vidtaga nödiga säkerhetsåtgärder, att samla och förvara ritningar och andra dokument, som kunna belysa minnesmärkenas historia och utseende. Prefekturerna äro skyldiga att i dessa hänseenden bistå provinsmyndigheterna med råd och hjälp.

Härjämte äro också särskilda bestämmelser offentliggjorda rörande de grunder, som böra följas vid särskildt de äldre byggnadsverkens vård. En sådan byggnads karaktär, heter det i § 1, betingas dels af de partier däraf, som finnas i behåll, dels af de spår, som kunna antyda förlorade ursprungliga delar. Därför bör man i regel ej verkställa någon restaurering af förstörda delar, ty en sådan kan förhindra den rätta uppfattningen af de ursprungliga delarnes utseende. Att ersätta förstörda delar bör endast förekomma som ett yttersta medel för att rädda det återstående och bör därför inskränkas till allenast de delar, som hota att bortfalla och ej kunna repareras. Reparationsarbeten, som äro nödvändiga för att trygga vidmakthållandet af ett byggnadsverk, böra utföras så, att de så litet som möjligt ändra totalintrycket af monumentet.

Ett byggnadsverks restaurering bör omfatta endast följande arbeten:

1) att ånyo anbringa bortfallna delar å deras ursprungliga plats;

2) att borttaga senare tillkomna delar, ifall de ej hafva något historiskt eller konstnärligt värde, och sådana, som ej ur konstruktiv synpunkt äro nödvändiga att bibehålla.

Innan man företager ett restaureringsarbete, är det nödvändigt att samla alla dokument och ritningar, som röra monumentet, att studera de material samt konstnärliga och dekorativa metoder, som äro karaktäristiska för detsamma, och med ledning af de sålunda vunna upplysningarna skrida till verket. Härvid lägges särskild vikt på, att behandling medels lagningar sällan märkbart förbättrar ett byggnadsverks konstnärliga effekt. Man bör därför respektera de förändringar, som framkallats af atmosfäriskt inflytande eller af tillfälliga skador, som ej rubba byggnadens stabilitet.

I *England* återfinnas nu gällande bestämmelser i förordningen rörande ett ändamålsenligare bevarande af äldre byggnadsverk af den 18 augusti 1882, kungjord af H. M. Drottningen med råd och samtycke af öfver- och underhus i parlamentet. Däruti heter det bland annat, att ägaren af sådant byggnadsverk må skriftligen kunna uppdraga vården däråf åt »Commissioners of works», som skola underhålla detsamma, d. v. s. skydda det mot förfall eller åverkan. Kostnaden för detta underhåll bestrides, under förutsättning af finansdepartementets medgifvande, af statsmedel. Hvem som helst kan genom öfverlåtelse eller testamente öfverlämna all äganderätt till sådant i hans ägo varande byggnadsverk, äfvensom sin talan för detsamma, hvilket Commissioners of works äga rätt att mottaga, om de så finna lämpligt. Härjämte äro en eller flere inspektörer utsedde (af The Commissioners of H. Maj:tys Treasury), hvilkas åliggande är att underätta Commissioners of works om nämnda byggnadsverks tillstånd samt afgifva förslag till deras bevarande. Dessa inspektörers arvoden bestämmas af Commissioners of H. Maj:tys Treasury och utgå af statsmedel.

Hvar och en som erhåller äganderätten till ett sådant byggnadsverk efter, af eller under en ägare, som öfver-

lämnat värden af detsamma till Commissioners of works, är bunden af den uppgörelse förre ägaren ingått för detta ändamål. Regeringen kan förklara äldre byggnadsverk, som ej inregistrerats hos Commissioners of works, för inregistreradt, om det är af den natur, som afses i denna förordning, och skall i fråga om detsamma denna förordning tillämpas i alla hänseenden.

Härjämte finnes en kungörelse innehållande allmänna anvisningar angående restaureringar, hvilken i sin nu gällande reviderade och tillökade form publicerades år 1888. Däruti heter det bland annat, att, innan någon förändring eller reparation företages af ett gammalt minnesmärke, bör en kompetent arkitekt rådfrågas och anmodas att utföra noggranna uppmättningsritningar.

Vidare böra alla delar af intresse fotograferas, isynnerhet sådana, som äro förvittrade eller förfallna. I fråga om kyrkor måste ett exemplar af dessa fotografier samt kopior af ritningarna förvaras i sakristian, sockenarkivet eller annat lämpligt förvaringsrum inom församlingen; och bör datum för deras deponerande alltid vara utsatt. Vid restaureringar uppställas såsom allmän regel, att, om någon del af murverket å en byggnad är förstördt eller förvittradt, det därför ej är nödvändigt att förnya det i sin helhet, utan skola endast de partier repareras, som äro skadade. Alla putsade ytor böra noga undersökas, för den händelse spår af målning kan upptäckas under putsen.

Vid all kyrkorestaurering bör hufvudändamålet vara att aflägsna arkitektoniskt värdelösa moderna tillsatser, men på samma gång inskärpes uttryckligen, att man ej får söka åstadkomma en stilenlig modellkyrka, utan att hvarje tids insats har berättigade anspråk på respekt och pietetsfull behandling. Alla i kyrkan varande föremål af historiskt eller konstnärligt värde, de må tillhöra kulten eller tillfallit kyrkan såsom prydnader ur andra synpunkter, skola lämnas kvar orörda, så vidt sådant för deras bestånd är möjligt.

Till sist heter det i denna kungörelse, att vederbörande vid fastställandet af förevarande anvisningar hafva förutsatt, att de, som äro själen i ett restaureringsarbetes utförande, själfva hafva en rätt uppfattning af de skyldigheter, en hvar har gentemot ett gammalt byggnads-

verk och att de äro angelägna om att utföra restaurationen på det sätt, som bäst tryggar monumentets framtida bestånd. Detta är, heter det, olyckligtvis långt ifrån alltid fallet. »Upphofsmännen till restaurering, vare sig de äro präster eller lekmän, äro stundom mera böjda för att utföra nya verk än att bevara det gamla; därför kan det icke nog eftertryckligt betonas, att, när fråga är om ett gammalt byggnadsverk, den synpunkten bör ställas främst: att bevara det som ett talande exempel på gammal konst i landet.» —

I detta sammanhang vill Akademien i underdånighet erinra, att vid de två internationella arkitektkongresser, som höllos i Bruxelles 1897 och i Paris 1900 och vid hvilka vårt land var officiellt representeradt genom särskildt utsända ombud, de synpunkter, som i ofvan anförda lagstiftning kommit till uttryck, diskuterats och i allt väsentligt godkänts. Vid dessa kongresser uttalades därjämte önskvärldheten af, att de respektive ländernas lagstiftning i dessa frågor bragtes i öfverensstämmelse sinsemellan, hvarvid som förebild förordades den franska lagen af år 1887.

Af det nu anförda rörande lagstiftningen i dessa frågor i utlandet, täcktes Eders Kongl. Maj:t finna, att en bestämd rörelse därstädes pågår i syfte att åvägabringa en allmännare uppskattning af det värde, som gamla byggnadsminnen äga, och en tendens att i möjligaste mån bibehålla dem i oförändradt skick. Och då Akademien finner i högsta grad beaktansvärd den rörelse i samma riktning, som otvetydigt förefinnes äfven i vårt land, så har Akademien icke tvekat att ställa sig som tolk inför Eders Kongl. Maj:t för denna rörelse och att i underdånighet föreslå vidtagandet af lämpliga åtgärder i syfte att i vidsträcktaste mån bibehålla och vårda äktheten i vårt lands gamla byggnadsminnen.

Det första, som enligt Akademiens mening borde åtgöras i denna viktiga fråga, vore upprättandet af en fullständig förteckning öfver landets alla gamla byggnader af något konstnärligt, arkeologiskt eller historiskt värde.

Öfver många af dessa byggnader finnas visserligen både ritningar och beskrifningar uppgjorda. Så förekomma t. ex. i Öfverintendentsämbetet så väl uppmätningar af som restaureringsprojekt eller ombyggnadsplaner rörande en mängd af de byggnader rundt om i landet, med hvilka under förra århundradet mer eller mindre genomgripande förändringar vidtagits, eller vid hvilka omdaningsförslag varit ifrågasatta. I Kongl. Vitterhets-, Historie- och Antikvitetsakademien finnas likaledes uppmätningar och beskrifningar af särskildt många intressanta kyrkor och af andra gamla byggnader; så äfven i arkiven hos de fornminnesföreningar, som uppstått i provinserna, i Nordiska museet i Stockholm samt undantagsvis måhända äfven hos hushållningssällskapen samt i flere kyrkors arkiv. Dessutom finnas åtskilliga uppmätningar och teckningar samt framför allt fotografier i enskilda personers ägo.

Skall emellertid allt detta material blifva till verklig nytta, måste man förutsätta, att det redan befintliga på lämpligt sätt hopsamlas, katalogiseras och beskrifves, samt att medel anslås till ett fortsatt uppmätande och upprättande af alla gamla byggnader, på det så småningom må finnas samlade hos en vederbörande centralmyndighet *systematiskt* ordnade, uttömmande dokument, rörande landets alla byggnadsminnen af något värde. Som detta arbete dock af många skäl tager en betydande tidrymd i anspråk, torde man ej kunna hoppas på att i närmaste tid se denna tanke realiserad, så viktigt Akademien än anser det vara, att snarast möjligt nå detta mål. Det som däremot kan göras för jämförelsevis ringa kostnad och på mycket kort tid är upprättandet af en med beskrifningar och fotografiska afbildningar fullständigad *förteckning* öfver alla värdefullare, staten, kommunen eller enskilde tillhörande gamla minnesmärken (byggnader, monument m. m.) Dessa skulle därmed i likhet med hvad fallet är flerstädes i utlandet förklaras för historiska monument och vara ställda under liknande skydd, som för närvarande är beredt åt rikets fornlemningar, och med motsvarande ansvarspåföljd, därest sådan lag öfverträdde. Den frågan, huruvida detta arbete lämpligen skulle utföras af någondera af de nu befintliga

institutioner, som ega taga befattning med våra minnesmärken, eller huruvida vid sidan af dessa bör inrättas ännu en fackmyndighet, åt hvilken då skulle öfverlämnas icke blott ofvannämnda arbeten utan ock uppdraget att öfvervaka lagarnas efterlefnad särskildt hvad våra byggnadsminnen beträffar, anser sig Akademien icke behörig att inlåta sig på.

En sådan eventuel myndighet kunde åläggas, dels att söka intressera enskilda egare af värderika byggnadsverk o. d. att med aktning och omvårdnad förfara med dem visserligen enskildt tillhöriga, men för den svenska konsthistorien allmänt betydelsefulla egodelar, dels att tillhandagå vederbörande egare med alla de råd och anvisningar, som i hvart enskildt fall af förändringsåtgärder kunde vara påkallade; dels ock att hos vårt folk söka väcka och vidmakthålla insikten om nyttan och nödvändigheten att noga vårda minnen af förflutna tidehvarfs konst och konstfärdighet.

Redan förefintligheten på centralt håll af ett af Kongl. Maj:ts stadfäst register öfver landets »historiska monument» skulle enligt Akademiens tanke vara ägnad att i väsentlig mån öka vördnaden för alla dessa minnen, hvilka i olika riktningar lära oss att känna skilda tidens och traktens kultur.

Vid upprättandet af en sådan förteckning och vid byggnadernas inregistrering såsom »historiska monument» framträda i förgrunden bland andra två faktorer, som äfven äro af största betydelse vid eventuella ombyggnads- eller ändringsförslag, nämligen frågan om äganderätten till de olika minnesmärkena samt, hvad byggnaderna beträffar, dessas karaktär af, som det tekniska språket kallar det, »döda» eller »levande».

Rörande den förra kategorien af byggnadsverk, hvarmed skulle förstås sådana, hvilka blifvit till den grad förfallna, att de öfvergått till hvad man i dagligt tal kallar ruiner, eller sådana, om hvilkas användande det aldrig kan blifva fråga, anser Akademien det vara ställdt utom allt tvifvel, att dessa böra lämnas fullständigt orubbade i det skick, hvori de för närvarande befinnas, eftersom de i sitt, låt vara förfallna, tillstånd dock äro af kulturellt intresse och skulle förvanskas af äfven de

bäst utförda rekonstruktioner. Endast i de fall, då sådana byggnader äro till den grad angripna af tidens tand, att de helt eller delvis hota att förgås, må enligt Akademiens åsikt åtgärder vidtagas till deras försättande i sådant skick, att deras framtida bestånd blir tryggadt, men likväl endast i den utsträckning, som är oundgängligt nödvändig för nåendet af sagda mål och med iakttagande däraf, att de vidtagna anordningarna blifva så utförda, att de tydligen framträda såsom tillkomna utslutande i nämnda syfte och icke med några som helst anspråk att ingå som arkeologiskt eller arkitektoniskt kompletterande delar af byggnaden.

Mera komplicerad blir frågan, då det gäller »levande» byggnader, med hvilka menas sådana, som fortfarande helt eller delvis användas för sitt ursprungliga ändamål eller för något helt nytt. Som regel anser Akademien det vara i högsta grad önskvärdt, att äfven dessa i möjligaste mån bibehållas i det skick, hvari de befinna sig, och att man aldrig bör skrida till några ändringar eller omdaningar inom ett gammalt byggnadsminne, om icke tungt vägande skäl föreligga för ett inskridande.

Emellertid förekomma mycket ofta, såsom ofvan nämnts, verkliga anledningar till förändringar och om- eller tillbyggnader af gamla byggnader, bland andra särskildt af de gamla landskyrkorna. Det gäller då att för hvarje särskildt fall finna det lämpligaste tillvägagångssättet för omdaningens verkställande. Själfklart kan härvidlag ingen generell regel uppställas, men Akademien anser obetingadt, att ett långt försiktigare förfarande bör användas än så ofta tyvärr varit fallet, och att man, som sagdt, bör vara angelägen att till det minsta möjliga inskränka de omstörningar, som äro oundgängliga, i stället för att, som ej sällan händt, utan verklig anledning rifva gammalt och ersätta det med nytt. Utan tvifvel är en af orsakerna till de många i vår tid företagna genomgripande restaureringsarbetena den, att respektive byggnad under en lång följd af år dessförinnan saknat den omvårdnad och tillsyn, som genom oftare återkommande pietetsfulla reparationsarbeten söker bevara byggnaden. Men äfven under förutsättning af sådant omsorgsfullare underhåll kan t. ex. genom förän-

dring af en byggnads bestämmelse eller genom ur praktisk synpunkt nödvändiga tillbyggnader mera genomgripande förändringar blifva nödvändiga. Och i de fall, då tillsatser eller förändringar icke kunna undvikas, böra dessa, enligt Akademiens tanke, företagas på sådant sätt, att de, i konstnärligt hänseende, kunna sägas stå i harmoni med förut befintliga anordningar, men utan att därför slafviskt behöfva ansluta sig till den eller de i byggnaden härskande historiska stilarna, och så att någon förväxling af gammalt och nytt ej behöfver ifrågakomma, utan att det gamla bör få förblifva ostördt med sin karaktär vid sidan af det nya.

Akademien anser dock, att, om gamla intressanta detaljer och anordningar eller dekorationer befinnas dolda under senare tiders tillsatser, desamma må undantagsvis bringas i dagen och bibehålla den plats, de från början haft.

Den frågan, huruvida dylika framdragna, oftast fragmentariska dekorationer må fullföljas och färdigkomponeras i samma anda, är naturligtvis ytterst delikat och svår att för alla fall besvara. Akademien uttalar dock som sin åsikt, att sådana detaljer måtte, om möjligt, lämnas orörda sådana de framkommit, icke restaureras eller fullföljas i de delar som gått förlorade utan omsorgsfullt bevaras såsom ett dyrbart historiskt dokument. I flere fall torde det dock möta oöfverstigliga praktiska hinder att bibehålla dylika fragment orörda, och det säger sig själft, att i sådana fall arbetet med deras fullföljande måste efter noggrannaste studium anförtros åt de bästa och hänsynsfullaste krafter, som för ändamålet stå till buds, hvarvid fragmenten dock före kompletteringen böra noggrant kopieras och kopiorna hos central myndighet förvaras.

Till sist vill Akademien framhålla det önskvärda däri, att alla hithörande frågor underkastas en ur såväl konstnärlig som arkeologisk och historisk synpunkt allsidigare och grundligare utredning än hittills varit fallet. Det kan ifrågasättas, huruvida icke vid grannlaga eller mera komplicerade fall det kunde vara rådligt eller nödvändigt att, såsom någon gång redan förekommit, vid sidan af eller i samarbete med den eller de myndigheter, som äro

eller blifva sysselsatta med kontrollen öfver hithörande åtgärder, tillsätta en särskild kommission med jämförelsevis stort antal ledamöter inom olika hit gränsande bildningsområden, just för att ernå den mogna och allsidiga granskning, som dessa problem ovillkorligen kräfva. Här emot torde möjligen kunna anmärkas, att ett alltför betydligt antal medlemmar i en kommission för studium af en dylik fråga kan vålla ett uppskjutande af problemets lösning. Ett sådant uppskof med eventuella åtgärders vidtagande kan dock ej annat än gagna saken ur de synpunkter, som här ofvan framhållits. Att märka är ju, att just ett alltför brådstörtadt tillvägagångssätt varit orsaken till de resultat, som man flestades beklagar.

Hvad beträffar frågan om äganderätten till olika byggnadsverk är det gifvet, att densamma är förknippad med stora, ofta kanske oöfvervinneliga svårigheter, då det t. ex. kan hända, att en privatperson, som är ägare af ett intressant slott, vill, för att kunna fördelaktigt använda detsamma, omskapa hela dess inredning i fullt modern anda, måhända med borttagande af äldre värdefulla dekorationer eller byggnadspartier; eller att en församling anser sig nödsakad ändra eller ombygga sin kyrka, med uppoffrande af forna, intressanta anordningar. Också inser Akademien mycket väl, att hon genom de åtgärder, som hon härmed underdånigst föreslår Eders Kongl. Maj:t att vidtaga i meranämnda syfte, vidrör problem, som både ur lagstiftningssynpunkt och särskildt med hänsyn till den ekonomiska sidan uppställa betydande svårigheter. Akademien vågar dock hoppas, att det för vår gamla konst och kultur så behjärtansvärda ändmålet må äfven i så måtto vinna Eders Kongl. Maj:ts nådiga uppmärksamhet, att Eders Kongl. Maj:t täcktes äfven ur ekonomisk synpunkt söka en utväg till säkert ordnade förhållanden härutinnan, och det är i denna förhoppning, som Akademien underdånigst hemställer,

att Eders Kongl. Maj:t täcktes taga i nådigt öfvervägande, huruvida icke skäl förefinnas att skärpa och precisera förut befintliga bestämmelser och förordningar samt, där så behöfves, låta ut-

färda nya sådana rörande reparation och underhåll af gamla svenska byggnadsminnen af konstnärligt, arkeologiskt eller historiskt intresse, i syfte att deras ursprungliga, ofta från flera perioder stammande karaktär måtte så vidt möjligt och i alla händelser på ett långt mera genomgående sätt, än hittills skett, bibehållas, samt i sammanhang härmed i nåder vidtaga de åtgärder, som i ekonomiskt afseende finnas erforderliga för ändamålets vinnande; och tillåter sig Akademien härmed sammanfatta, hvad ofvan anförts, i följande önskemål, nämligen

dels och först att en fullständig *systematisk* förteckning upprättas öfver landets alla gamla minnesmärken af intresse eller värde ur ofvan nämnda synpunkter och att desamma därmed förklaras vara inregistrerade såsom »historiska monument» och vederbörligen skyddade; samt att, då det mestadels är landets kyrkor, som äro i fara, låta utarbета och på lämpligt sätt öfver land och rike sprida cirkulär, innefattande anvisningar och råd i erlighet med ofvan nämnda synpunkter att beakta vid uppgörande af eventuella ändrings- eller reparationsförslag;

dels att vidmakthållandet af gamla byggnader måtte med yttersta försiktighet och pietet successivt fortgå, på det att mera genomgripande reparationer eller eventuellt restaureringar icke behöfva ifrågakomma;

dels att vid grannlaga eller mera komplicerade fall kommissioner må, på sätt ofvan nämnts, tillsättas;

dels att förändringar eller om- och tillbyggnader af våra minnesmärken må så vidt möjligt undvikas och ej företagas i andra fall, än där tungt vägande skäl föreligga;

dels att, då förändringar i vissa fall befunnits oundgängligen nödvändiga, de måtte företagas i minsta tänkbara utsträckning och så, att

tillsatserna utföras i harmoni med, men utan att därför slafviskt behöfva ansluta sig till den eller de i byggnaden härskande »historiska stilarna»;

samt slutligen

att åtgärder vidtagas för upprättande, där så icke redan skett, af fullständiga uppmätningar, ritningar och beskrifningar af alla ifrågasvarande minnesmärken, på det att så vidt möjligt fullständiga dokument må föreligga rörande deras utseende och historia.

Stockholm d. 21 mars 1902.

Å Kongl. Akademiens för de fria konsterna vägnar:

underdånigst

A. W. EDELSVÄRD.

Ludv. Looström.

